

Svensk lärobok om demens- sjukdomar

Jan Marcusson, Kaj Blennow, Ingmar Skoog, Anders Wallin. **Demenssjukdomar.** 286 sidor. Stockholm: Liber Utbildning, 1995. Pris ca 505 kr. ISBN 91-634-0682-9.

Recensent: professor Lars Gustafson, psykiatriska kliniken, Lunds universitetssjukhus.

Intresset för demenssjukdomar har ökat starkt under senare årtionden, inte enbart inom sjukvården utan kanske i ännu större utsträckning hos den allmänhet som på ett eller annat sätt blivit berörd. Demensforskningen har genomgått en explosionsartad utveckling, och massmedia har bidragit till att föra informationen vidare. Demenssjukdomarna har fått namn och ansikten. En ny och unik litteratur har beskrivit de drabbades, den sjukes och familjens, levnadsöden.

Ett stort samhällsproblem

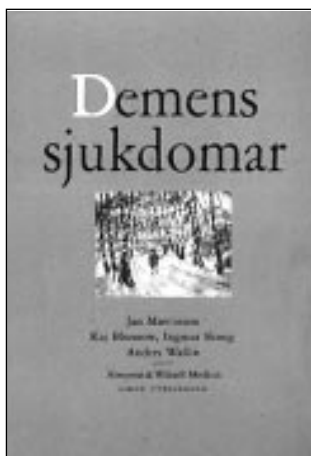
Medvetenheten om demenssjukdomarna som ett av samhällets största medicinska, sociala och ekonomiska problem har långsamt vuxit fram. Detta motiverar givetvis en satsning på kunskap och utbildning för de många som direkt eller indirekt blir drabbade. Det är glädjande att Liber förlag nu presenterar en svensk lärobok om demenssjukdomar.

Läroboken är en produkt av samarbete mellan fyra kliniskt och vetenskapligt engagerade och erfarna läkare. Den är i första hand tänkt för utbildning av blivande läkare, sjuksköterskor, undersköterskor, arbetsterapeuter, kuratorer, psykologer men kommer med all säkerhet att uppskattas även av andra, inte minst anhöriga, som söker kunskap på detta område.

Ofullständigt om grundforskning

I boken diskuteras demenssyndromet, dess definition och avgränsning mot andra liknande sjukdomsbilder. Det finns uppenbara svagheter hos de klassifikationssystem som för närvarande dominerar marknaden, dvs DSM (Diagnostic and statistical manual of mental disorders) och ICD (International classification of diseases). Lärobokens framställning följer i huvudsak det

NYA BÖCKER

svenska konsensus för klassifikation av demenstillstånd som publicerades i Läkartidningen 1990. Denna klassifikation bygger på sambandet mellan kliniska symtom och syndrom å ena sidan och hjärnsjukdomens typ och lokalisering å den andra.

Demenssjukdomarnas epidemiologi och konsekvenser för samhället presenteras, liksom hjärnans normala fysiologiska åldrande.

Boken presenterar ett stort antal orsaker till demens med tyngdpunkter på Alzheimers sjukdom, frontallobsdemens och gruppen vaskulära demenssjukdomar. Alzheimersjukdomens kliniska heterogenitet analyseras liksom svårigheterna att erbjuda en konsekvent och internationellt accepterad subklassifikation. Etiologi och patogenes vid Alzheimers sjukdom får berättigad uppmärksamhet med fokus på amyloidmetabolism och genetiska faktorer. Även forskningen kring aluminiumhypotesen relateras relativt utförligt.

Däremot är redovisningen av grundforskning och den omfattande behandlingsforskningen med utgångspunkt i den kolinerga hypotesen ofullständig. Detta framgår inte minst av bristen på hänvisning till adekvata referenser. Det kolinerga läkemedlet, takrin, är ju vårt första och hittills enda godkända läkemedel mot Alzheimers sjukdom.

Väl valda fallbeskrivningar

Fallbeskrivningarna är väl valda. I beskrivningen av Alzheimers sjukdom kunde man något mer ha betonat förekom-

sten av symtom som hallucinos, paranoia, vantolkningar och personförväxlingar, liksom förekomsten av epileptiska anfall och nödvändigheten av att ta ställning till den sjukes kortsikt.

Betydelsen av subkortikala hjärnskador för symtomatologi vid demens presenteras på ett föredömligt sätt. I detta sammanhang presenteras för första gången i en svensk lärobok den kliniska bilden vid »kortikal Lewy body dementia», som beskrivits som en ny klinisk och neuropatologisk enhet. Bokens något omotiverade svenska översättning av denna demensbeteckning blir Lewykroppsdemens.

Särskilda kapitel ägnas frontotemporala demenser och demenser med rörelsestörningar, som Parkinsons sjukdom och Huntingtons sjukdom. Avsnittet om vaskulär demens avspeglar den omfattande kliniska, neuropatologiska och epidemiologiska forskningen på detta område. De diagnostiska och terapeutiska möjligheterna betonas på ett föredömligt sätt.

Under rubriken sekundära demenssjukdomar finner vi flera av de demensorsaker som är potentiellt ändringsbara som syfilis, metabola sjukdomar och bristsjukdomar. Differentialdiagnostiska svårigheter gentemot förvirringstillstånd, depression och psykotiska sjukdomar uppmärksammas i de särskilda avsnitt som ur klinisk synvinkel är utomordentligt viktiga.

Diagnostiska hjärnabbildande metoder som datortomografi, magnetkameraundersökning och regionalt cerebralt blodflöde beskrivs relativt utförligt. Beskrivningen av neuropsykologiska testmetoder är däremot anmärkningsvärt kortfattad och ytlig med tanke på dessa teknikernas stora användbarhet, både för tidigdiagnostik och differentialdiagnostik av demens.

Läroboken framhåller, inte minst genom sina fallbeskrivningar, den kliniska utredningens principer och möjligheter. Särskilda avsnitt i boken ägnas omvårdnad och läkemedelsbehandling, dels mot olika orsaker till demens, dels symtomatisk behandling av ångest, sömnsvärigheter, depression och psykotiska symtom vid demenssjukdom. De anhörigas svåra situation uppmärksam-

mas och olika alternativa vårdformer presenteras. Man skulle önska sig ett mer utförligt register. Flera av de symtom och sjukdomar som beskrivs i boken kan tyvärr inte återfinnas med hjälp av det kortfattade registret.

En bok att rekommendera

Det kan sammanfattningsvis sägas att »Demenssjukdomar» är en både bred och i vissa avsnitt detaljerad redogörelse för etiologi, diagnostik och behandling av våra vanligaste demenssjukdomar. Boken avspeglar aktuell kunskapsnivå inom demensområdet, och innehållet presenteras med god pedagogik och nyttiga faktarutor. Boken kan därför starkt rekommenderas till all sjukvårdspersonal som kommer i kontakt med demenssjuka och äldre patienter. Den är också en god vägledning för anhöriga och dem, tex personal inom socialtjänsten, som har att tillvarata de demenssjukas behov av god diagnostik och behandling. •

Vinklat men initierat om hormonbehandling vid menopaus

Sandra Coney. **The menopause industry. A guide to medicine's discovery of the mid-life woman.** 306 sidor. London: The women's Press Ltd, 1995. Pris £ 8.99. ISBN 0-7043-4398-3.

Recensent: docent Mats Hammar, kvinnokliniken, Hälsovetenskapliga universitetet, Universitetssjukhuset, Linköping.

Mäktig marknadsföring medför mekanisk, monoton medikalisering av menopausen. Ordleken är min, men den ger ändå en sammanfattning av denna tättskrivna, nästan 300 sidor tjocka bok. Den vänder sig till kvinnor i allmänhet för att vara en hjälp i valet av åtgärder för att upprätthålla eller förbättra sin hälsa framför allt när det gäller perimenopausen. Boken publicerades första gången i Nya Zeeland 1991 men utgavs 1995 i Storbritannien.

Vinklat debattinlägg

Först som sist skall fastslås att boken är ett inte så lite fär-

gat, men påtagligt initierat, debattinlägg angående framför allt hormonbehandlingens för- och nackdelar för kvinnan i övergångsåldern men belyser också flera olika screeningprogram avseende vaginal cytologi, mammografi och ben-täthetsmätningar.

Sandra Coney är medicinsk journalist med en rad publicerade böcker om kvinnohälsa bakom sig. Hon har erfarenhet som »lekman» av statliga utredningar om kvinnohälsa och screening-program, är grundare av feministtidningen *Broadsheet* och nyhetskorrespondent i *Lancet*.

Boken utger sig för att vara en guide för kvinnor om hormonell substitutionsbehandling, osteoporos, mammografi och screening för cellförändringar. Utan tvekan är författaren mycket påläst, och hon ger i många stycken en lättförståelig och gedigen genomgång av olika medicinska områden som berör övergångsåldern.

Krassa motiv

Hon är som väntat mycket kritisk till den medikaliserande inställningen, som hon generaliserande hänför till läkare i allmänhet och gynekologer och allmänmedicinare i synnerhet. Dessas inställning tycks enligt hennes beskrivning vara att ge en så stor del av populationen som möjligt med hormonbehandling, för att därefter med hjälp av allehanda kontroller och undersökningar hålla alla biverkningar stången och säkra en bra patientstock till sin mottagning. Stöd för detta fås av den effektiva marknadsföringen från industrin, som enögt och selektivt för fram resultat från studier som visar positiva effekter av hormonbehandling medan andra negativa resultat göms undan.

Finns verkligen fog för denna verklighetsbeskrivning? Förhoppningsvis inte! Visst har forskningen av hormonpreparat ökat påtagligt under det senaste decenniet, men i ett sjukvårdssystem som det svenska måste trots allt denna patientgrupp konkurrera med mångahanda andra patientkategorier, och vi har knappast något överutbud av tillgängliga tider på våra mottagningar att försöka »fylla». Snarast är nog situationen den att kvinnor med påtagliga besvär runt menopausen idag är så pass väl informerade att de inte tiger still utan ser till att söka hjälp om de själva anser sig behöva.

Och beslutet att påbörja en

behandling hon måhända förskrivits är till sist hennes eget. Detta illustreras av ett flertal studier från olika länder, som visar på låg behandlingsföljsamhet när det gäller hormonbehandling.

Förlegad syn på läkarrollen

Läkare beskrivs som trångsynta, av marknadsföring manipulerade, individer utan förmåga till helhetssyn. Förmågan saknas att se människan i sitt sammanhang i familjen, på arbetsplatsen eller i andra sociala sammanhang. Likaledes tycks doktorn inte alls känna till hur livsstil och omgivningsfaktorer påverkar människan eller att begreppet psykosomatik över huvud taget finns.

Denna beskrivning av läkaren hoppas jag är förlegad och för länge sedan övergiven. Åtminstone har årtionden ägnats åt att ändra grundutbildningen för läkare i vårt land till att utveckla personer med andra kvaliteter och kompetenser än de författaren beskriver. Denna ändrade syn på läkare och hennes/hans uppgifter är förvisso inte något specifikt för vårt land utan en generell företeelse som präglar utvecklingen av läkarutbildningar internationellt.

Jag anser alltså att författaren i detta avseende slår in öppna dörrar.

Lättförståeligt om menopausens processer

Bokens styrka är utan tvekan dess enkla och lättförståeliga beskrivning av de processer och förändringar som sker kring och efter menopaus. Den viktiga distinktionen mellan naturligt åldrande och förändringar orsakade av hormonella skeenden betonas på ett föredömligt vis.

Författaren ägnar till och med ett litet avsnitt åt vad man vet och inte vet om mannens åldrande ur hormonell synvinkel. Det är roligt och spännande att läsa den historiska beskrivningen av synen på övergångsåldern och av hur vissa företrädare för den medikaliserande ståndpunkten drivit sina teser.

Här beskrivs väl de olika synsätten på övergångsåldern, den naturliga processen versus endokrinopatin. Detta är för de allra flesta läkare och andra yrkesgrupper som sysslar med

området väl kända synsätt, vilket förhoppningsvis får oss att anamma innehållet i information och publikationer om menopausen på ett balanserat sätt.

Imponerande initierad

I många stycken är hennes genomgång av olika områden imponerande initierad och innehåller ett antal bra referenser. T ex gör hon en bra analys av felkällor när det gäller retrospektiva studier av hormonbehandlingens effekter på hjärt-kärl sjukdom. Dock har författaren inte ägnat tillräcklig omsorg åt att uppdatera boken eller dess referenser till denna sista upplaga, och hon beskriver till och med hur och var sedan länge bortgångna forskare bedriver sin verksamhet.

På några ställen finns direkta sakfel, som när hon framtidslår att gestagentillägg helt tar bort östrogenens preventiva effekter på hjärt-kärl-sjuklighet, att den hormonbehandlade kvinnan bör gå på täta kontroller av sina blodfetter, att östrogenbehandling ger akne, att bara gynekologer men inte kardiologer har åsikten att HRT är av värde ur hjärt-kärlnsynvinkel etc.

Som den guide för kvinnan som boken utger sig för att vara, är den i vissa stycken bra. Den ger en lättbegriplig och initierad beskrivning av området. Läsaren måste dock ta i beaktande att detta är ett mycket vinklat debattinlägg.

Kritisk inställning

Konsekvent analyseras vetenskapliga data mycket kritiskt men å andra sidan framför författaren sina ofta motsatta uppfattningar inom olika områden genom att citera brev eller beskrivningar från kvinnor om upplevelser kring menopausen eller negativa erfarenheter av hormonbehandling.

Författarens ståndpunkt är förstas att hormonbehandling i de allra flesta fall är helt onödigt. Att förebygga osteoporos är t ex mera en sak för att kunna visa bättre värden vid ben-täthetsmätning än för att förebygga frakturrisik. Hon banaliserar riskerna med benskörhet och hävdar t ex att kotkompressioner nästan aldrig ger besvär. Hormonbehandlingens »evangelium» ligger förstas i läkemedelsindustrins intresse, något som därmed med automatik och kraftfull marknads-

föring överförs på läkarkåren och sjukvårdssystemet. Att alternativmedicin, hälsokostpreparat, naturmedel etc säljs i ofantliga mängder till höga kostnader för kvinnan och med osäker eller troligen ofta ingen effekt berörs över huvud taget inte i boken.

Förbiser bruket av naturmedel

Det faktum att naturmedel marknadsförs såsom effektiva mot allehanda besvär i övergångsåldern utan någon vetenskaplig grund passeras alltså i boken. Bruket i vårt land ligger enligt en Göteborgsundersökning på över 20 procent hos kvinnor i denna åldersgrupp, och dubbelt så många kvinnor har periodvis använt sådana medel.

I en ännu opublicerad studie av oss i Linköping har 20 procent använt naturmedel mot värmevallningar och svettningar, de flesta dock utan att de upplevt någon effekt. Ändå hade vid undersökningstillfället över 5 procent av kvinnorna pågående sådan behandling mot vallningar. Detta utbredda bruk av naturmedel är definitivt inte unikt för vårt land, och t ex från USA finns rapporter om hög användning mot klimakteriebesvär.

Andra åtgärder för att befärja sin hälsa kring övergångsåldern, såsom motion, rökstopp, kostmedvetenhet etc passeras också obemärkt i boken.

Alltför ensidig som guide för kvinnor

Min slutsats är alltså att boken är alltför ensidig i sin uppfattning för att kunna anses vara en guide för kvinnan i övergångsåldern. Den ger knappast en objektiv, neutral bild trots den stora mängd information som den innehåller. Tolkningen är hela tiden ensidig; kritisk emot hormonanvändning och dess förespråkare och bagatelliserande när det gäller de problem som kan uppstå kring menopaus. Men den kan tjäna som ett debattinlägg och möjligen en tankeställare för oss som sysslar med området. •

Adressera korrespondens om nya böcker och recensioner till:

Bokredaktionen, Läkartidningen, Box 5603, 114 86 Stockholm.